

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี (The Community Learning Process on Sustainable Mangrove Forest Development: A Case Study in Tambon Bangkhunsai, Amphur Banlame, Petchaburi Province)
ชื่อผู้เขียน	นางสาวกมลทิพย์ คงประเสริฐอมร (Miss Kamonthip Kongprasertamorn)
แผนกวิชา/คณะ	คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ศาสตราจารย์ภิกขาน ดร.เสรี พงศ์พิศ
ปีการศึกษา	2548

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง "กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี" เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยการทำการวิจัยและพัฒนา (People Research and Development - PR&D) ซึ่งเป็นเครื่องมือแบบบูรณาการ และศึกษาผลการทำการวิจัยและพัฒนาต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน การศึกษาค้นครั้งนี้มีสมมุติฐานการวิจัยว่าการทำการวิจัยและพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนได้อย่างยั่งยืน โดยมีคำถามในการวิจัย 2 ข้อ คือ

1. การทำการวิจัยและพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนชายฝั่งทะเลที่มีลักษณะเป็นป่าชายเลนสาธรรณะได้หรือไม่
2. กระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืนได้หรือไม่

การทำการวิจัยและพัฒนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ชุมชนเป็นผู้ทำวิจัยด้วยตนเองตั้งแต่เริ่มต้นของการวิจัย คือ การตัดสินใจที่จะทำวิจัยเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทำแผนงาน/โครงการ การประชา

พิจารณาแผน การแปรแผนไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผลและการติดตามการปฏิบัติตามแผน ผลของการทำประชาพิจัยคือ แผนแม่บทตำบลบางขุนไทรซึ่งเป็นแผนของชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน โดยพิจารณาคความยั่งยืนใน 3 มิติ คือ ระบบนิเวศที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ระบบสังคมแห่งการเรียนรู้ และระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ผลจากการทำประชาพิจัยและพัฒนา พบว่า

1. การทำประชาพิจัยและพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ โดยที่ชุมชนสามารถสังเคราะห์ห้วงค์ความรู้ของชุมชนขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน อาทิเช่น เรื่องสัตว์น้ำและพันธุ์พืช เพื่อหาแนวทางใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ตามแนวทางอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ใช่เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงจนทำลายความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และมีการจัดการองค์ความรู้เดิมของชุมชนด้วยการจัดตั้งครุภูมิปัญญา สํารวจรวบรวมองค์ความรู้จากอาชีพต่างๆ มาถ่ายทอดให้ลูกหลานในชุมชนผ่านระบบโรงเรียน โดยเชื่อมโยงกับความรู้ของท้องถิ่น เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอุปถัมภ์ความรู้จากภายนอกมาเป็นการเชื่อมโยงความรู้กับภายนอก

ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดวิถีจัดการแบบแยกส่วน มาคิดแบบเชื่อมโยง และจัดการแบบผนึกพลังได้ โดยที่ชุมชนได้ใช้ศักยภาพด้านภูมิปัญญาและทรัพยากรภายในของตนเองคิดรูปแบบอาชีพใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของชุมชน ได้สร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ความรู้ของชุมชนออกไปสู่บุคคลภายนอกชุมชน เช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล และได้สร้างอาชีพใหม่ในกลุ่มเรือรับจ้าง และอาชีพเสริมของกลุ่มจัดการอาหารให้กับบุคคลที่มาดูงานอนุรักษ์และการท่องเที่ยวของชุมชน

2. กระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืนได้ เมื่อพิจารณาผลที่ได้จากของกระบวนการเรียนรู้ คือ แผนแม่บทตำบลบางขุนไทร ที่แบ่งเป็น 4 ระบบประกอบด้วย ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบการจัดวิสาหกิจชุมชนและอาชีพเสริม ระบบการจัดการสุขภาพ และระบบการจัดการทุน และในแต่ละระบบได้จัดความสำคัญของกิจกรรมที่จะดำเนินการใน พ.ศ. 2547 ดังนี้

ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มี 3 กิจกรรม คือ กลุ่มการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตามแผนแม่บทตำบลบางขุนไทร กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล

ระบบการจัดวิสาหกิจชุมชนและอาชีพเสริม มี 5 กิจกรรม คือ กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล กลุ่มผลิตของใช้ กลุ่มการจัดการตลาดสินค้าในตำบล กลุ่มอาหาร และกลุ่มเรือรับจ้าง

ระบบการจัดการสุขภาพ มี 2 กิจกรรม คือ กลุ่มเกษตรธรรมชาติ และกลุ่มพืชสมุนไพร

(2)

ระบบการจัดการทุน มี 1 แผนงาน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลบางขุนไทร

นอกจากนี้แล้ว พบว่า ระบบ/กลุ่ม/กิจกรรม ที่เกิดขึ้นตามแผนแม่บทตำบลบางขุนไทร ซึ่งเป็นผลจากการทำประชาพิจัยและพัฒนา เป็นแผนงาน/โครงการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน เป็นแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนใน 3 มิติ คือ 1. ระบบนิเวศที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คือการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ไม่เร่งรัดการใช้ทรัพยากรและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม 2. ระบบสังคมที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ คือการที่ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เกิดขึ้นจากการทำประชาพิจัยและพัฒนา ทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนรวมทั้งปัญหาทรัพยากรด้วยตนเองได้ จนนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และ 3. เศรษฐกิจแบบพอเพียงของประชาชน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างเพียงพอ